

Magyarság? Tudomány? Magyarságtudomány?

„Azon a napon majd megkérdezzük a poklot:
Hát nem volt még elég? És a pokol vissza-
kérdéz: Miért, maradt még valami?”

(Mesa Selimovics: *A dervis és a balál*,
fordította: Kovács László)

„Azon a napon így szólunk majd a pokolhoz:
Megteltél?”

A pokol pedig így felel: Van még?”

(Mesa Selimovics: *A dervis és a balál*,
fordította: Csuka Zoltán)

ÍRNI VAGY ALÁÍRNI...

mikor 2011. október elején megkaptam a *Hitel* szerkesztőségének Papp Endre által jegyzett, már önmagában is irodalmi értékű esszéfelhívását korunk humán értelmiségi és művészi élethelyzetének elemzésére, először arra gondoltam, hogy elegendő lenne szerkesztőnk írását szakterületenként szignálni, olyan precíz-pontos-veretes látleletet – hanyatlásból válság, művészetből szórakoztatóipar, nemzeti tudat és értékrend felszámolódása, közösségi szétesés, művészi züllés a bulvár szintjére, megosztottság és pénztelenség, kiábrándultság és nihilizmus, önzés és hisztéria – tartalmaz.

Mire ötletemet megoszthattam volna hitelesen *Hiteles* barátaimmal, október végén, eljutott hozzám egy parlamenti szakmai nyílt napra szóló meghívó „Állapotfelmérés: a hazai kulturális ágazat helyzete” címmel. Az egynapos tanácskozást L. Simon László költő-író-esztéta-szerkesztő, az Országgyűlés Kulturális Bizottságának elnöke, a Nemzeti Kulturális Alap első embere, röviden a magyar kultúra „fura ura” vezette – korrekten. A felsőházi terem elnöki emelvényéről Tiborcok százait láthatta, miközben a képviselők szolidan elkerülték a „kultúra embereit”. L. Simon – becsületére legyen mondva – meg is jegyezte, hogy a „csúcs” 5–7 képviselő volt jelen a 386-ból (0–1,8%). Aztán ők is „stílszerűen” (Búcsúszimfónia) távoztak. A filmtől a fotográfián és a néptáncon át az operajátszásig (Gulyás Dénes művészképviselő) minden „szakma” jelen volt. A legértékesebb, legnívósabb előadást Mihályi Gábor a magyar táncművészetről tartotta. A legborzasztóbbat, az érthetlenség luftballonos, lilaködös, inkoherens álmaival pedig Hatos Pál, a Balassi Intézet főigazgatója, szándéka szerint a hungarológiáról, *A magyarság jó híre* címmel. Hatos láthatólag megfelelni akart, s ezért kulturális kirakatról, reflexív flexibilitásról, brandkulturáról, készülő hungarológiai koncepcióról (cca. másfél éve hallom! J. Gy.), mobilitásról, népi hímzésről, Ázsia-nyitásról, negyedik generációs, nyelvét vesztett dél-amerikai magyarokról (miközben a drávaszögi és a muravidéki őshonos magyarság 3–5 km-re a határtól lassan eltűnik! J. GY.), a tánc és a zene nyelvnélküliségéről ötletelt, vakon repülve térben és időben, egységes intézeti arculatot és lokálisat is ígérve egyszerre Delhitől Rómáig. Zárógondolat(!)ként széles gesztusokkal hadonászva, saját pr-angolját magyarra fordítva az „elektronika fölhasználását” ajánlotta.

Még az is lehet, hogy a világhálóra gondolt. A főigazgató, aki a déli szünet előtti utolsó előadó volt, a sarzsiajton keresztül (ahogy jött) távozott az ülésteremből. Jól tette, mert amit a folyosón hallhatott volna – többdiplomás, művészeti díjas, tudományos fokozattal rendelkező, angolul (is) beszélő emberektől – személyéről és szövegéről –, az már egy „nyóckeri” falfirkának is erős.

Ekkor jöttem rá, hogy papírra kell vetni gondolatainkat, kinek-kinek a saját szak/művészeti területéről.

AZ ELTITKOLT TUDOMÁNYÁG ...

A magyarságtudomány (hungarológia) összefoglaló fogalmát Gragger Róberttől, a berlini egyetem professzorától eredeztetjük. A fiatalon, 39 évesen, 1926-ban elhunyt Gragger használta először. Nevét parlamenti performanszában eldadogta Hatos Pál, majd kihagyva közel egy évszázadot a mára ugrott. Tette ezt a nélkül, hogy legalább ezt a páratlan hungarológiai névsort – Eckhardt Sándor, Klebelsberg Kunó, Németh László, Szekfű Gyula, Hóman Bálint, Teleki Pál, Erdei Ferenc, Kodály Zoltán és Bibó István – hogy csak a csúcspontok említésük – felsorolta volna. Ez a tudomány- és szellemtörténeti „csapat” azért nem mindennapi! A két háború között robbanásszerűen fejlődő hungarológia három évvel élte túl a második világháborút. Akkori teljesítménye intézményekben (európai magyar akadémiák), tanszékekben, monográfiákban, folyóiratokban öltött testet. Aztán 1948/49-ben jött a nagy „csattanás” Rákossal és Révaival, akiknek első „hungarológiai” lépésük az volt, hogy azonnal, 1949-ben eladták, elcserélték, elköttyavetyélték a bécsi Testőrpalatát (Palais Truston), az 1920-tól a Collegium Hungaricumnak otthont adó épületet. (Ma az Osztrák Külügyminisztérium!) Még a fogalom használatát is tiltották. 1956 után Aczél György és talpnyalói fedték el „betonlappal” a hungarológiát, egészen a ’60/’70-es évek fordulójáig, az első nagy reccsenésig. A pofon Újvidékről érkezett. Itt alapították meg, dr. prof. Szeli István tv. egyetemi tanár vezetésével, 1969 februárjában azt a Hungarológiai Intézetet, amely Közép-Európában egyedülálló volt. A beton Budapesten repedezni kezdett, de Erdélyben, Felvidéken vagy Kárpátalján még álmodni sem lehetett a hungarológiáról. A tetszhalott magyarságtudomány Budapesten 1977-ben „mozdult meg”. Ekkor az MTA kezdeményezésére alakult meg az „unokatestvér”, a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság (2002-től Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság). A társaság úgy próbálta életre hívni, föltámasztani a magyarságtudományt, hogy egy részét „elfedte”, bölcsészeti irányban szűkítette (építészet, film, sport stb. kimaradt). 1985-ben újabb rokonnal bővül a család az Országos Széchenyi Könyvtárban megalakul Magyarságkutató csoport. 1983-ban hívják életre a Magyar Lektorai Központot, ami ’89-ben alakul át Nemzetközi Hungarológiai Központtá (a megszüntetett munkásárság Gellért-hegyi „bázisán”). 2002-ben válik Balassi Bálint Kulturális Intézeté, amelyből mára a Balassi Intézet lett, elhagyván nevéből a hungarológiai megnevezést is.

„BEM RAKPART” KONTRA „SZALAI UTCA”

A rendszerváltás pillanatában azonnal megindult a harc a Külügyminisztérium és a nevét sűrűn változtató művelődési tárca között, hogy ki felügyelje a „hungarológiát”. A szkander a külföldön levő magyar intézetek (akadémiák) birtoklásáért folyt váltakozó sikerrel, többször ún. kettős felügyelettel. Napjainkban a következő városokban működik magyar kultu-

rális külképviselet: Bécs, Berlin, Brüsszel, Bukarest, Delhi, Helsinki, Kairó, London, Moszkva, New York, Párizs, Pozsony, Róma (a Római Magyar Akadémia épülete, a Palazzo Falconieri a magyar állam legértékesebb külföldi ingatlana. Szerencse, hogy nem tudta ezt Horváthné Fekszí Márta), Stuttgart, Szófia, Tallinn és Varsó. Az intézetigazgatók diplomata-útlevelet kaptak a külügytől, és szakmai, anyagi finanszírozást a Balassi Intézeten keresztül a mindenkori Szalai utcai főhatóságtól. Mígnem... Mígnem a 2010-es választások után a főhatósági felügyelet a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztériumhoz került, ellentmondva minden szakmai-tudományos logikának és tradíciónak. Sokan személyi rivalizációt és politikai kiszorítósdit látnak a döntés hátterében. Ilyen körülmények között jött az egymást mentrendszerűen (kurzusokként) váltó Balassi Intézeti főigazgatók sorában, a hungarológia területén csak mérsékelt ismertségű, korábbi egyetemi kancellár (?!), Hatos Pál.

A NEMZETKÖZI DISZCIPLÍNA...

Szokás a hungarológiát, a magyarságtudományt a külföldön folyó magyar tudományos-kulturális tevékenységnek is tekinteni. Elsősorban a magyar nyelv (irodalom, kultúra vagy civilizáció) idegen nyelvként való egyetemi oktatása és a fentebb említett magyar intézetek kultúrát közvetítő-bemutató tevékenysége miatt.

Az '56-os forradalomnak, majd a magyar filmművészet és sport páratlan sikereinek, a Kodály-módszer elterjedésének, a Koós Károly–Makovecz Imre-féle organikus építészet európai megjelenésének köszönhetően, és sorolhatnánk tovább, a XX. század '60-as, '70-es éveire egy meghatározóan pozitív magyarságkép alakult ki Európában és az egész világon, ami a különleges nyelvünk iránti érdeklődésben is testet öltött. Sorra nyílnak az európai nagy egyetemeken a magyar lektorátusok, amelyek nem egyszer tanszékekké bővülnek, s úgy a hallgatók, mint a professzorok körében sikk lesz magyarul tanulni, s mellette megismerni ezen „kis nyelv” irodalmát, klasszikus- és népzenejét, néptáncát, képző- és filmművészetét.

Álljon itt egy konkrét adat a rendszerváltás évéből: 43 külföldi egyetemen 57 magyar vendégtanár oktatott.

Ez a trend azonban a '90-es évek elejére-közepére megfordul, és fogyásba megy át (2002-re 23 ország 37 egyetemén 43 magyartanár oktat, az évtized végére pedig már zuhan „népszerűségünk”: 17 országban 33–34 vendégtanár. Drámaian csökken a hallgatói érdeklődés, cunami-ként pusztítja a kis nyelveket és szakokat az istenített bolognai rendszer, csökken a vendégoktatói presztízs, akadozik a hazai finanszírozás. Erről a pokoli helyzetről valahogy nem beszélt a hurroptimista főigazgató, Hatos Pál. Elmondhatta volna, hogy Londontól Berlinig nincs már vendégprofesszorunk (tíz éve még Göttingentől Hamburgig és Lipcsétől Berlinig voltak), kiesett a teljes spanyol–portugál nyelvterület, mint ahogy Skandinávia (még Finnországból is kikoptunk!), ugyanúgy a Benelux-országok is. Az USA-ban szünetel az egyetemi szintű magyar nyelvoktatás, amelynek térképe mozaikszerűvé kopott. Ha ilyen tempóban szűnnek meg oktatóhelyeink, 10–15 év múlva kiszorulunk minden egyetemről. Vajon akkor ki lesz a Balassi főigazgatója? A magyarság jó híre? Híre! Egyáltalán, ha lesz még, aki „átviszi a szerelmet”.

Mit tesz azért a Balassi Intézet, hogy ez a trend megforduljon? A halasi csipke ide kevés! Ehhez a nyelvi-hungarológiai drámai sorvadáshoz nem elég a kommunikációs és hibrid-pr-stratégia. Ide paradigmaváltás, megújuló tankönyv- és taneszköz- (cd-k, DVD-k, szótárak stb.) állomány szükséges, kevesebb koordinátor, navigátor, projekt és pr-„huszár”, tárcaközi

összekötő és közvetítő, ilyen-olyan menedzser, s több olyan szakember kell, aki képes a nyelv mellé szintetizálni a magyar kultúrát és művészetet a 24. óra 60. percében. Ugyanis a világ elment mellettünk, még ha a Balassi Intézet vezetése arról álmodozik, hogy a „cég” British Council vagy Goethe Institut lesz, akkor is. Először őszintén szembe kéne nézni a vázolt állapottal és a folytatódó tendenciával. Nem elfedni azt, és kitrúkközni szavakkal, homályos ígéretekkel, amelyek még csak a valahogy túlélést sem biztosítják. Miközben a XXI. században „ezeréves” tankönyvekből leckéket fénymásolnak a magyar vendégoktatók, akik nem adhatnak egy könyvet vagy egy munkafüzetet sem hallgatóiknak. A konkurencia pedig komplett, ingyenes oktatócsomaggal kedveskedik az egyetemistáknak, de ez a Somlói útról nem látszik...

MAGYAR INTÉZETEK ÉG ÉS FÖLD KÖZÖTT

A rendszerváltás után, eufemisztikus kifejezéssel élve, profiltisztítás történt főleg a Nyugat-Európában levő magyar intézetekben. Kikerültek azok a fedett „munkatársak”, akik nem a magyar kultúra, tudomány és művészetek népszerűsítésével, bemutatásával és terjesztésével foglalkoztak, hanem inkább idegen hatalom érdekeit szolgálták, képviselték információgyűjtéssel, zavarkeltéssel, akár honfitársaik kárára is, Párizstól Bécsig és Rómától Helsinkikiig. Ezzel párhuzamosan megindult egy másik, máig ható, nagyon káros folyamat, az állandó és durva létszámleépítés, amely a működés-működtetés (inkább képtelenség) határáig vitte el az intézményhálózatot. Mára mindössze 3–7 fő az átlaglét-szám kulturális külképviseleteinken. Megpróbálnak ugyan a takarékoság miatt helyi alkalmazottakat foglalkoztatni, de kis túlzással sok helyen már az is probléma, hogy ki vegye föl a telefont a szinte kihalt, élettelen szellemépületekben.

Az Antall-kormány nagyon helyesen ismerte föl a közép-európai történelmi változásokat, s azonnal magyar intézeteket nyitott Bukarestben és Pozsonyban. Ez a folyamat – Tallinn kivételével – később megszakadt, s az első Orbán-kormány inkább diplomáciai hálózatunkat bővítette a szabadkai és az eszéki főkonzulátus megnyitásával. (Az eszéki magyar főkonzulátust Gyurcsány Ferenc puccsszerűen, hat hét alatt, 2006 őszén bezáratta!)

A Jugoszlávia szétrobbanása utáni helyzetben különösen feltűnő az a kulturális-geopolitikai hiátus, amely a Balkán eme részén, a magyarságtudomány képviselőjére vonatkozik. Immáron két évtizede, de 1998 (a balkáni öldöklés közvetlen határaink mentén való befejezése) óta igen lanyhán viszonyulunk a térséghez. Sem Belgrádban, sem Zágrábban nincs magyar intézet, de legalább ilyen fontos volna Ljubljana és Szarajevó, ahol szintén nem elhanyagolható a magyar kapcsolat és jelenlét. Megmosolyogtató volt Hiller István „negyed megoldása”, amely kulturális szakattasék kiküldésével operált, akik alapvetően semmit nem változtattak a hiányon Zágrábtól Belgrádon át Tel-Avivig, viszont súlyos milliókat emésztettek/emésztenek föl a részben alkalmatlan személyek, a hungarológia kárára.

Az teljesen érthető, hogy hazánk önálló kulturális képviselővel akar megjelenni az egyetlen világbirodalmi túlélő, mára világpolitikai meghatározó, Kína(-i Népköztársaság) szívében, Pekingben. De érthetetlen az az immáron két évtizede tartó zavar, zavarodottság, passzivitás és tehetetlenség, amelyet intézeteink, tisztelet a kivételnek, elsősorban Nyugaton a magyar érdekek képviselője helyett mutatnak. Semmiféle összehangolt kulturdiplomáciai stratégiájuk nincs. Tömören kifejezve, képtelenek kiküldötteink lobbizni. Nem tudnak ki-

építeni olyan sajtó-média-kulturális kapcsolatokat, hogy hazánkról, a magyarságról (jó híre?!), legalább objektív kép jelenjen meg, s ne torz (rasszista, fasiszta, antiszemita...). Abszolút súlytalanok vagyunk, miközben a magyar intézetek többsége jobb helyen van, mint a nagykövetségeink. Intézeteink nem válnak szellemi központtá, nincs vonzerejük a bécsi, római, berlini... véleményformáló értelmiségre. A helyi sajtó alig-alig hivatkozik rájuk, nem játszanak aktív szerepet azon fővárosok kulturális-művelődési-művészi életében, amelynek szerves részét kéne képezniük. Megtartják ugyan a magyar éveket, évadokat, fókuszálnak az évfordulókra (Erkel-év, Liszt-év...), de ez fölszívódik szinte nyom nélkül olyan világvárosokban, mint London vagy Berlin, hogy New Yorkot ne is említsük. Azután méla csönd. Ez előre figyelmeztető lehet Peking esetében is.

Ha csak a 2011-es évet emeljük ki, láthatjuk, hogy közel húsz magyar intézet semmi ellensúlyt nem jelentett a tavalyi Magyarország elleni (alkotmány, médiatörvény, filozófia-ügy stb.) nyugati, ellenséges, koncentrált médiahadjárat esetében sem.

Talán a leírtakat érzékelhette Hatos Pál főigazgató is, amikor parlamenti produkciójában arra tért ki, hogy esetleg „borozókat kellene nyitnunk” az akadémiai intézetekben, mert akkor jobban odaszoknának az emberek. (Persze. A kertben meg hurkát, kolbászt tölteni, bográcsos pörköltet, lecsót meg halászlét főzni. Ahogy ezt az idióta magyar turisztikai reklámok teszik, az egészségmániás uniós polgárok számára!) A bor mellé vagy helyett szellemet, szellemiséget, magyar értékeket illene „palackozni”, azt a kvalitást, azt a minőséget, azt a tömény hungarológiát, amelyet először lajstromba kéne venni. Ezzel párhuzamosan érdemes megkeresni azokat a rátermett, megszállott, országonkénti „szakbarbár” embereket, akik ezt át és el is tudják adni, s akikre a fogadó országban figyelnek oda, s nem a küldő ország politikai (bal és jobb) oldalain ismertek. Netán már maguk is alkottak valamit, s így legalább a teremtés lélektanát ismerik, amelyre tükrözethető a befogadó pszichéje. Erre a folyamatra minden jel szerint a Párizsi Magyar Intézet új igazgatója alkalmas, s ez hathat a többiekre is. Az alapvető, mindent megmozgató impulzusoknak azonban Pestről, tételesen a Balassi Intézetből tanácsos érkezniük, fonatoltan és csokorban, megfelelő finanszírozás és értékorientáltság mellett.

E P I L Ó G U S

Ezen rövid írás nem Hatos Pálról szól, aki minőségi tanulmányokat tett le az asztalra a protestantizmustól a nemzeti identitásvállalásán át a holocaustig, hanem a magyarságtudomány jelenlegi lebegő, talajt vesztett és kilátástalan állapotáról. Ahhoz viszont, hogy a Balassi Intézet valóban az egyetemes hungarológia központja, zászlóshajója és gőzmozdonya legyen, Hatos Pálnak kell eldöntenie, hogy „intézetét” és benne a magyarságtudományt képviseli a kormányzat előtt, vagy mint kormányzati ember omnipotens és omnikompetens módon narcisztikusan felügyeli az ezer sebből vérző hungarológiát, amely sokkal többre hivatott és érdemes.

JUHÁSZ GYÖRGY (1954) PhD tudományfokozatú irodalomtörténész-hungarológus. Tagja a Magyar Művészeti Akadémia Aura Körének. 1977 és 1988 között Jugoszláviában dolgozott. Utóbbi kötetei: *Mikor kezdődik a XXI. század?* (cikkek, esszék, tanulmányok, 2010); *Golyónyomok* (kérdező Domonkos László, 2011).